

Батрименко О.В., доктор політичних наук, доцент кафедри політології, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

Реформирование государственной бюрократии в постсоветской Украине

Статья посвящена исследованию административной реформы в независимой Украине. Отдельное внимание уделено исследованию проблем реформирования отечественной бюрократии в условиях становления демократии в Украине.

Ключевые слова: бюрократия, административная реформа, демократия, бюрократизация, политическая власть, политика, государство.

* * *

УДК 327

Дамаванді А. М.
аспірант, Університет економіки та права "КРОК"
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ЕТНОПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В СЕРЕДОВИЩІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Розглядаються етнополітичні, суспільні та соціальні процеси в середовищі кримськотатарського народу на сучасному етапі розбудови української державності. Особливе місце приділяється геополітичним факторам, особливостям геополітичного становища України, їх впливам на етнополітичні процеси в Кримській автономії.

Ключові слова: Україна, Автономна Республіка Крим, Росія, ісламський світ, кримськотатарський народ, етнополітичні та соціальні процеси, геополітичні фактори, етніонаціональна політика.

Етнополітичні та соціальні процеси, які відбуваються в середовищі кримськотатарського народу мають певні історико-політичні витоки. В першу чергу мається на увазі політичне рішення колишньої радянсько-партійної еліти про передачу Криму до складу Української РСР. Політичні, суспільні, соціально-економічні причини такого рішення автор не конкретизує, вони висвітлені в працях І.Кураса, Я.Дашкевича, В.Чумака, а також інших вітчизняних дослідників [1; 8]. Відзначимо тільки те, що передача Криму Україні здійснювалася на підставі ряду законодавчих актів вищих органів влади та управління СРСР, зокрема Указу Президії Верховної Ради СРСР про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР (19 лютого 1954 року) [2, с. 147]. В документі відзначалося: "Враховуючи спільність економіки, територіальну близькість та тісні господарські й культурні зв'язки між Кримською обл[астю] й Українською РСР, Президія Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік постановляє:

Затвердити спільне подання Президії Верховної ради РСФРР та Президії Верховної ради УРСР про передачу Кримській обл[асті] зі складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки до складу Української радянської Соціалістичної республіки" [2, с. 147]. Зазначене рішення було затверджене Законом Союзу РСР про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР (26 квітня 1954 року) [3, с. 343]. Слід відзначити, що правове рішення відповідає як законодавству колишнього СРСР, так і правовим нормам міжнародного права.

Передача Криму до складу Української РСР важлива тим, що кримськотатарський народ, караїми, кримчаки, етнічні росіяни, вірмени, євреї, німці, болгар, греки, а також представники інших національних груп, які раніше мешкали в Російській Федерації, з того часу

проживають на території України. Суттєву роль у подальшому розвитку етнополітичної ситуації відіграли процеси, пов'язані з десталінізацією радянської політичної системи, засудженням політичних репресій сталінського тоталітарного режиму, в тому числі і реабілітацією кримських татар та представників інших етнічних груп, огульно звинувачених у колабораціонізмі та співпраці з нацистами в роки Великої Вітчизняної війни.

Як відомо, на підставі подібних звинувачень у 1944 році десятки тисяч людей були піддані репресіям й депортовані з Криму у "віддалені місця Союзу". У змінах суспільного статусу багатьох етносів, як і в цілому етнополітичної ситуації в Криму, значну роль відігравали законодавчі акти, прийняті партійно-політичним керівництвом країни в середині 1950-х та у 1960-х роках, зокрема Указ Президії Верховної Ради СРСР про звільнення з-під адміністративного нагляду кримських татар, балкарців, турків – громадян СРСР, курдів, хемшилів і членів їх сімей, виселених в період Великої Вітчизняної війни (28 квітня 1956 року). Зазначеним документом було прийняте рішення, яке суттєво вплинуло на подальшу долю репресованих народів Криму. В документі відзначалося: "1. Зняти з обліку спецпоселення та звільнити з-під адміністративного нагляду органів міністерства внутрішніх справ СРСР кримських татар, балкарців, турок – громадян СРСР, курдів, хемшилів та членів їх родин, виселених на спецпоселення в період Великої Вітчизняної війни" [4, с. 335]. В той же час в указі підкреслювалося, що "зняття обмежень по спецпоселенню з осіб, перерахованих в статті першій даного указу, не спричиняє за собою повернення їм майна, конфіскованого при виселенні, і що вони не мають права повертатися в місця, звідкіля були виселені" [4, с. 335]. Вважалося "недоцільним" розселення представників раніше репресованих народів і в деяких інших регіонах України. В постанові Ради Міністрів Української РСР про розселення громадян, які раніше проживали в Кримській області (15 грудня 1956 року) зазначалося: "1. Визнати недоцільним розселення на території Херсонської, Запорізької, Миколаївської та Одеської областей татар, німців, греків, болгар, вірменів та інших осіб, що раніш проживали в Кримській обл[асті], а зараз повертаються з місць спеціального поселення. Зобов'язати виконками обласних, міських і районних Рад депутатів трудящих цих областей: а) припинити прийом татар, німців, греків, болгар, вірменів та інших осіб, що раніше проживали в Кримській обл[асті] а зараз повертаються з місць спецпоселення, і подавати їм необхідну допомогу у виїзді за межі цих областей, а також за межі УРСР; б) розглянути питання про те, щоб сім'ї колишніх спецпоселенців, які вже проживають в зазначених областях, розселити в інших областях республіки, а також за межами УРСР, вкупі з тими, які ще не повернулися, але мають повернутися" [4, с. 335–336].

Однак тільки у другій половині 1960-х років влада формально зняла огульні звинувачення з кримськотатарського народу у зрадництві та заявила про необхідність надання раніше репресованим представникам цього народу необхідних умов для повноцінного життя нарівні з громадянами інших етнічних груп СРСР. В Указі Президії Верховної Ради СРСР про гро-

мадян татарської національності, які проживали в Криму (5 вересня 1967 року) відзначалося: “Після звільнення в 1944 р. Криму від фашистської окупації факти активного співробітництва з німецькими загарбниками певної частини татар, які проживали в Криму, які були необґрунтовано віднесені до всього кримсько-татарського населення Криму. Ці огульні обвинувачення відносно всіх громадян татарської національності, які проживали в Криму, має бути знято, тим більше, що в трудове і політичне життя суспільства вступило нове покоління людей”. Виходячи з цього, Президія Верховної Ради СРСР постановила: “1. Скасувати відповідні рішення державних органів у частині, що містила огульні обвинувачення відносно громадян татарської національності, які проживали в Криму”. І далі: “З метою подальшого розвитку районів з татарським населенням доручити радам міністрів союзних республік і далі сприяти й допомагати громадянам татарської національності в господарському та культурному будівництві з урахуванням їх національних інтересів і особливостей” [5, с. 531–532].

Особливе значення для поновлення громадянських прав та можливості повернення в місця їх колишнього історичного проживання мала Декларація Верховної Ради СРСР “Про визнання за незаконні та злочинні репресивних актів проти народів, підданих насильницькому переселенню, та про забезпечення їх прав” (14 грудня 1989 року) [6, с. 321]. Зазначений документ відкрив можливість прийняття низки урядових рішень щодо повернення кримських татар, німців, вірмен, греків, болгар в Україну, насамперед на землю своїх батьків у Крим. В той же час відзначимо, що процес поступового повернення кримських татар, як і інших раніше репресованих народів, до Криму продовжується і зараз.

За роки формування сучасної української державності етнополітичні процеси в Криму набувають нових, кардинальних змін. Вдосконалення міжетнічних стосунків в Україні, забезпечення потреб та етнокультурних запитів усіх етнонаціональних спільнот – стає однією з ключових потреб розвитку української держави. Адже від рівня її вирішення залежать етнополітична безпека країни, сталість і міцність державних інститутів, рівень демократизму в суспільстві та міжнародний престиж і авторитет України.

З огляду на етнонаціональний склад населення України у формуванні сучасної державної етнонаціональної політики чільне місце займають проблеми забезпечення культурно-освітніх, мовних та інших запитів національних меншин. Правовою основою формування державної етнонаціональної політики стали Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 року) [4, с. 454–457], Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) [4, с. 461–462], Декларація прав національностей України (1 листопада 1991 року) [4, с. 474–475], Закон України “Про національні меншини в Україні” (25 червня 1992 року) [4, с. 491–493] та інші законодавчі акти, прийняті Верховною Радою України. Формування державної етнонаціональної політики, зокрема комплексу заходів щодо етнонаціональних меншин, здійснюється на принципах безумовного додержання Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та

політичні права і факультативного протоколу до нього, Декларації 47-ої Генеральної Асамблеї ООН про права осіб, які належать до національних, етнічних, культурних, релігійних і мовних меншин, інші документів ООН та ОБСЄ, багатосторонніх та двосторонніх міждержавних угод. Проблеми міжетнічних відносин – почали розглядатись в Комісії Верховної Ради України з питань культури та духовного відродження та міністерства України у справах національностей, міграції та культур. В Автономній Республіці Крим було створено Державний комітет у справах національностей та депортованих громадян. Утворено Фонд розвитку культур національних меншин України.

Зрозуміло, що формування відповідної законодавчої бази, утворення державних інституцій, функціональний напрям діяльності яких полягав у забезпеченні національно-мовних, культурних та інших запитів етнічних груп сприяє розробці державної етнонаціональної політики, позитивно відбивалося на характері міжетнічних взаємин, сприяв вдосконаленню етнополітичних процесів в Українській державі. В той же час звернемо увагу на те, що етнополітичні процеси в Криму в силу низки внутрішніх та зовнішніх факторів мали і мають свою специфіку. Етнополітичні процеси в Криму визначаються національним складом населення, репатріацією кримськотатарського народу, розподілом сил у місцевих владних структурах, діяльністю різноманітних суспільно-політичних та етноконфесійних груп, соціально-економічним становищем в регіоні, а також, що важливо, геополітичним значенням кримського півострова. Всі ці фактори визначали і визначають реєстр можливих загроз – від політичного, міжетнічного та релігійного протистояння до підсилення сепаратистських тенденцій і можливого глобального українсько-російського протистояння.

Важливе місце в етнополітичних процесах відігравали і відіграють питання правового визначення Кримської Автономії як суб’єкту Української суверенної держави. Особливої гостроти зазначені проблеми набули з початку 1990-х років у період становлення української державності. Справа в тому, що наприкінці 1980-х років етнополітичні та суспільні процеси в Криму відбувалися на фоні двох важливих процесів: повернення частини кримських татар до Криму, а також “дрейфу” України в бік повної незалежності. Зазначене викликало неабияку стурбованість у тодішньому партійному керівництві СРСР і поставило проблему створення автономії на “стратегічному” півострові. Подібними рішеннями передбачалося примусити Україну припинити свій рух до суверенності та запобігти можливості створення кримськотатарської автономії, ідею якої все частіше висували лідери кримськотатарського руху. Для надання актові про автономію хоч якоїсь форми легітимності 21 січня 1991 року було проведено референдум. У цьому “політичному дійстві” кримські татари практично участі не брали, в першу чергу тому, що їх повернення на історичну Батьківщину тільки починалося. Незважаючи на це 12 лютого 1991 року Верховна Рада УРСР ухвалила закон “Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки” [6, с. 321]. Лідери кримськотатарського народу та його представницькі органи – Меджліс й Курултай вислови-

лися проти визнання адміністративно-автономного утворення. Другий Курултай (червень 1991 року) прийняв Декларацію про національний суверенітет кримськотатарського народу. Декларація проголошувала Крим національною територією кримськотатарського народу, на якій тільки він володіє правом на самовизначення, і ставила за мету створення суверенної національної держави [6, с. 321]. Такі рішення представників кримськотатарського народу негативно сприйняла значна частина неросійського населення Криму, призвели до загострення політичного протистояння на півострові. Особливо жорстку позицію до проблем самовизначення кримськотатарського народу виявила російська громада Криму. Деструктивну та відверто антиукраїнську позицію займали також і певні політичні кола Росії. Актом, спрямованим на порушення цілісності та суверенітету України стала постанова Верховної Ради Російської Федерації “Про статус міста Севастополя” (9 липня 1993 року) [6, с. 321]. Апофеозом деструктивних дій стали спроби президента Криму Ю.Мешкова та його політичного оточення вийти за межі правового поля України, що суперечило Конституції України і законам “Про статус Автономної Республіки Крим” (1992 р.) та “Про розмежування повноважень між органами державної влади України і Республіки Крим” (1992 р.). Тут варто відзначити, що діяльність деструктивних й антиукраїнських сил не знайшла широкої підтримки в кримському суспільстві [6, с. 322].

На початку 90-х років, з урахуванням загострення політичної ситуації в Криму, необхідності узгодження питань правового характеру патріотичні та українсько зорієнтовані політичні сили продовжували роботу по розробці Конституції Криму. Конституція Криму 1992 року проголошувала Крим правовою, демократичною, світською державою у складі України, в зв'язку з чим виникла необхідність прийняття Верховною Радою України постанови “Про політико-правову ситуацію в Автономній Республіці Крим” (1994 р.), якою зобов'язала Верховну Раду Криму привести Конституцію і законодавство автономії у відповідність із Конституцією та законами України [6, с. 327–328]. В ситуації, що склалася наприкінці літа 1995 року, українське керівництво, проявивши політичну волю, наполягало, щоб Верховна Рада Криму діяла в правовому полі України, в тому числі в питанні відміни Конституції Криму і підготовки нової у відповідності з законом “Про Автономну Республіку Крим” від 17 березня 1995 року та в питання про скасування інституту президента Криму. 4 квітня 1996 року Верховна Рада України затвердила Конституцію Автономної Республіки Крим у другому читанні частково, за винятком преамбули та ряду статей, що суперечили законодавству України. У законі України “Про Конституцію Автономної Республіки Крим” (23 квітня 1996 року) відзначається, що Конституція АРК є органічною складовою частиною законодавства України і діє на всій її території. Останньою крапкою над “Г”, яка покляла край політичним спекуляціям навколо статусу Криму стали політико-правові положення, які були закладені в новій Конституції України 1996 року. У розділі X Конституції України “Автономна Республіка Крим” відзначалося: “Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених

Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання” [7, с. 40]. Відзначимо, що така норма впливає та відповідає унітарному устрою України, що відхиляє ідеї федералізму. В той же час принцип унітарності не тільки не ігнорує, а передбачає усвідомлення й урахування регіональних особливостей країни. Автономна Республіка Крим – це не національно-територіальне, а особливе адміністративно-територіальне утворення, яке наділене рядом державних ознак. Серед них – статус республіки, представницькі та виконавчі органи влади – Верховна Рада та Рада Міністрів АРК, органи правосуддя [6, с. 328].

В статті 138 Конституції України відзначається, що до відання Автономної Республіки Крим належить призначення виборів депутатів Верховної Ради АРК, затвердження складу виборчої комісії; організація та проведення місцевих референдумів; управління майном, що належить АРК; розробленні та реалізації програм АРК з питань соціально-економічного та культурного розвитку; участь у розробленні та реалізації програм повернення депортованих народів тощо. Статтею 139 Конституції передбачено, що в Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законодавством України [7, с. 41].

Відзначимо, що в протистоянні центру і автономії виявився порівняно мирний його характер. Це можна прослідкувати на прикладі так званої “війни законів”. Так із 97 нормативно-правових актів ухвалених Верховною Радою Криму, 48 були скасовані постановами Верховної Ради України, як такі, що вступали в протиріччя з українським законодавством [8, с. 94]. З 1995 по 1998 роки посилювалось протистояння гілок кримської влади. За цей час у Криму змінилось чотири уряди і чотири спікери парламенту автономії і, навіть, визначення статусу Кримської Автономії у складі України з прийняттям відповідних нормативних актів не розв'язало значної частини наявних суперечностей.

Наскільки пов'язані ці суперечності з дискримінацією українських громадян в Криму за етнічною ознакою дає відповідь організація “Міжнародна амністія”. За підсумками її моніторингу зазначається, що в Україні порушуються права не мільйонів росіян та російськомовних громадян, а тільки права ромів і кримських татар. Про те, що не має підстав стверджувати про порушення прав російськомовного населення України заявив і верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин К.К. Воллебек.

Значний вплив на розвиток етнополітичних процесів у Криму мав і має геополітичний фактор. Так, геополітичні наміри Росії щодо Криму активно використовувалися певними колами кримської влади та проросійськими політиками для того, щоб отримувати з Москви ще більшу допомогу для “захисту” етнічних росіян та російськомовного населення, розширення застосування російської мови у всіх галузях суспільно-політичного життя, яка і так домінує на кримському півострові. Російське керівництво охоче відгукувалось на подібні прохання, а часто й саме ініціювало їх. Наприклад, один з лідерів проросійських сил Криму С.Цеков після своїх відвідин Москви у квітні 2008 року повідомив, що Російська влада має намір збільшити таку допомогу росіянам півострова, в першу чергу

російськомовним школам, дитячим організаціям, а також певним групам молоді та ветеранам. Неадекватне розуміння сутності процесу націотворення в Україні підштовхувало російських політиків на те, щоб через проросійські організації Криму утворювати у людей антиукраїнські настрої, формувати в них лояльність не до української держави, а до російської. Для цього застосовувались і застосовуються різні засоби, зокрема: створення фонду “Російський світ” (“Русский мир”) з метою “просування” і “підтримки” російської мови і культури за кордоном, активізації дій проросійських ЗМІ, створення центрів російської мови і культури в країнах СНД, у тому числі й в Україні, а також спроб формування російської ідентифікації у населення Криму. Ефективним методом “прив’язання” кримчан до Російської федерації російське керівництво вважало і вважає видачу проросійські налаштованих частини населення півострова російських паспортів. Така практика тоді здійснювалася нелегально. Легальною ж формою зміцнення російської ідентифікації кримчан, як і певної частини росіян України, російське керівництво вважало задіяння так званої “картки росіянина”, яка мала надати етнічним росіянам певних форм підтримки їх інтересів в Росії, зокрема право безперешкодного в’їзду, сприяння в отриманні роботи, освіти, медичної допомоги тощо. Все це дуже нагадувало намагання Росії створення умов для реалізації сумнозвісного південно-осетинського розвитку подій.

Російське керівництво активно використовувало і використовує такий канал впливу на ситуацію в Криму, як один з реліктів “холодної війни”, а саме: формування вороже-упередженого ставлення до країн Західної демократії значної частини кримського населення, зокрема негативного ставлення щодо європейського стратегічного вибору народом України. Цілеспрямоване нагнітання проросійських настроїв у Криму здійснювалось і здійснюється по суті легальною діяльністю козацьких загонів, філіалів інших громадських організацій, як то: Кримське відділення міжнародного фронту “Прорив”, громадське об’єднання “Російська співдружність”. Останніми і була, наприклад здійснена у травні 2008 року акція з багатозначною назвою “у кожному вікні російський прапор”. Нагадує про свої духовні, і не тільки, інтереси в Криму і Руська православна церква, дії якої, на жаль, не раз призводили до загострення етноконфесійних відносин на півострові.

Відомі вітчизняні та зарубіжні експерти передбачали усі передумови для використання Росією у Криму “грузинського сценарію”. Останні події вказують на те, що він вже здійснюється. Класичний набір методів, які Росія у свій час застосовувала до Грузії, російська влада намагається застосовувати і по відношенню до України. Основними серед них можна вважати такі: торговельна “війна”, економічний тиск, сприяння формуванню “п’ятої колони” з числа проросійських сил та корумпованої частини політиків, привласнення та використання захоплених територій тощо. Відомий політичний аналітик Андріас Унланд нагадав давно апробовану схему російської “гуманітарної допомоги”: уже наявний внутрішній конфлікт різко загострюються, причому не без сприяння російської сторони, проросійські сили звертаються до Росії про “допомогу”. І російська влада вважає за можливим простягнути руку

“допомоги”, “захистити жертви конфлікту”. Жертвами українських націоналістів, вказує аналітик”, певна річ, мають стати етнічні росіяни або власники російських паспортів, яким, нібито, загрожують етнічні чистки. Ну, а далі – операція з примушування до “миру”, демаркація кордону дротом, блокпостами, танками та іншими військовими силами, – наголошує він. Адаптація сценарію до Криму у зв’язку з останніми подіями, значно спрощує реалізацію політичних амбіцій російського керівництва по відношенню до Криму й навіть ціну “розв’язання” цього питання. А саме, база Чорноморського флоту Російської Федерації, підрозділи якого не були локалізовані, а розосереджувались по всій території Криму, дозволяла підірвати ситуацію в будь-якій зоні півострова. Питання навіть не в тому, що підрозділи російської армії офіційно дислокувались в різних куточках півострова. Проблема полягала і в іншому – частина цих підрозділів під маскою якихось міфічних “місцевих” сил “самооборони” переходила встановлені території їх постійної й офіційно визначеної дислокації. А за міжнародним правом факт покидання території дислокації військовими підрозділами іноземної країни та факт захоплення ними військових баз України розглядаються як акт агресії по відношенню до суверенної держави. Сподівання на те, що кремлівське керівництво в подальшому буде дотримуватися відомих всім норм міжнародного права і припинить зазіхання на суверенітет Української держави, на жаль, не справилися.

Варто також наголосити, що реально неможливе взагалі існування Автономної Республіки Крим без участі кримськотатарського народу, хоч би як не хотіли цього певні проросійсько налаштовані політики. Не припустимо нехтувати тією реальністю, що півострів є батьківщиною кримських татар і сьогодні вони є однією з найбільш активних проукраїнсько налаштованих сил в Криму. Голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров на запитання чи не скористаються сьогодні сепаратистські сили можливою нейтральною позицією Меджлісу, жорстко і однозначно наголосив: “Кримські татари, навіть в умовах такого невинуватого затягнутого з вини українських політиків процесу відновлення їхніх прав на своїй землі, чудово усвідомлюють рівень катастрофи, яка загрожує Криму і всім його жителям у разі будь-яких спроб відторгнення Криму від України. Відповідно, автори й провідники будь-яких експансіоністських задумів щодо Криму мають виходити з того, що в особі кримських татар вони отримують гідну відсіч” [9].

Важливість кримської проблеми важко переоцінити в суспільно-політичному, економічному, етнічному та духовному плані. Саме Крим був і залишається основним полігоном для відпрацювання політики Кремля щодо України. Як констатували відомі політичні аналітики В.П. Горбулін та О.В. Литвиненко “Шляхом створення контрольованої нестабільності Москва прагне забезпечити вирішальний вплив на перебіг подій на півострові і отримати потужний важіль впливу на політику Києва” [10]. Така політика російського керівництва і політикуму Російської Федерації проявилася від самого початку існування незалежної України та суттєво посилилася в останні роки, набравши форми жорсткого та неприхованого тиску на нашу державу

наприкінці 2013 р., який завершився анексією Криму на початку 2014 р.

Таким чином можна констатувати, що Крим для України – це надзвичайно складна і життєво важлива проблема ХХІ століття. Сьогодні, після російської анексії Автономної Республіки Крим, стає очевидним, що її можна розв'язати лише на основі повернення Криму Україні, припинення агресії Росії проти української держави та всебічного врахування інтересів і запитів усіх народів Криму.

Список використаних джерел

1. Курас І. Кримськотатарська проблема в світлі сучасної етнополітичної ситуації в Україні / Кримські татари: історія і сучасність. – К., 1995. – С.21–23; Дашкевич Я. Крим у геополітиці минулого і сучасного. – Там само. – С.77–84.
2. Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик. – 1954. – № 4.
3. Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик. – 1954. – № 10.
4. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів / Ред. кол. І.Ф. Курас (голова), М.І. Панчук, Р.Я. Пиріг, Л.П. Польовий та ін. – К.: Редакція видань історико-культурної спадщини України, 1994.
5. Відомості Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік. – 1967. – № 38.
6. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / Ред. кол.: Курас І.Ф. (головний редактор), Войналович В.А., Левенець Ю.А., Панчук М.І. – К.: ІПЕІНД, 2000.
7. Конституція України. – Харків: Одісей, 2007.
8. Чумак В.А. Україна і Крим: спільність історичної долі: монографія / Чумак В.А. Вид. 2-ге перероблене і доповнене. – К.: ВПЦ АМУ, 2013. – 180 с.
9. Дзеркало тижня. – 2014. – 15–21 лютого.
10. Ukraine and Crimea Crisis: The Crimean Tatars and Their Influence on the Triangle of Conflict – Russia–Crimea–Ukraine. History of Crimea, Sevastopol, Russian Black Sea Fleet. – Washington: U.S. Government, 2014. – 161 p.
11. Woehrel S. Ukraine: Current Issues and U.S. Policy. – Washington: Congressional Research Service, 2014. – 22 p.

References

1. Kuras I. Kryms'kotatars'ka problema v svitli suchasnoi' etnopolitychnoi' situacii' v Ukraini' / Kryms'ki tatory: istorija i suchasnist'. – K., 1995. – S.21–23; Dashkevych Ja. Krym u geopolityci mynulogo i suchasnego. – Tam samo. – S.77–84.
2. Vedomosti Verhovnogo Soveta Sojuza Sovetskih Socialisticheskikh Respublik. – 1954. – № 4.
3. Vedomosti Verhovnogo Soveta Sojuza Sovetskih Socialisticheskikh Respublik. – 1954. – № 10.
4. Nacional'ni vidnosyny v Ukraini' u XX st. Zbirnyk dokumentiv i materialiv / Red. kol. I.F. Kuras (golova), M.I. Panchuk, R.Ja. Pyrig, L.P. Pol'ovyy ta in. – K.: Redakcija vydan' istoriko-kul'turnoi' spadshhyny Ukrainy, 1994.
5. Vidomosti Verhovnoi' Rady Sojuza Radjans'kyh Socialistychnyh Respublik. – 1967. – № 38.
6. Nacional'ni mnyshny Ukrainy u XX stolitti: polityko-pravovyy aspekt / Red. kol.: Kuras I.F. (golovnyj redaktor), Vojnalovych V.A., Levenec' Ju.A., Panchuk M.I. – K.: IPEiND, 2000.
7. Konstytucija Ukrainy. – Harkiv: Odissej, 2007.
8. Chumak V.A. Ukrain'na i Krym: spil'nist' istorychnoi' doli: monografija / Chumak V.A. Vyd. 2-ge pereroblene i dopovnene. – K.: VPC AMU, 2013. – 180 s.
9. Dzerkalo tyzhnja. – 2014. – 15–21 ljutogo.
10. Ukraine and Crimea Crisis: The Crimean Tatars and Their Influence on the Triangle of Conflict – Russia–Crimea–Ukraine. History of Crimea, Sevastopol, Russian Black Sea Fleet. – Washington: U.S. Government, 2014. – 161 p.
11. Woehrel S. Ukraine: Current Issues and U.S. Policy. – Washington: Congressional Research Service, 2014. – 22 p.

Damavandi A.M., PhD student, University of Economics and Law “CROC” (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Ethno-political and social processes in the environment of the Crimean Tatars in the context of contemporary Ukrainian statehood

Ethnopolitical, community and social processes in the environment of the Crimean Tatars at the present stage of development of Ukrainian statehood. Particular attention is paid to geopolitical factors, specific geopolitical position of Ukraine and their impact on the ethno-political processes in the Crimean autonomy.

Keywords: Ukraine, Crimea, Russia, the Islamic world, the Crimean Tatar people, ethno-political and social processes, geopolitical factors, ethno-national politics.

Дамаванди А.М., аспирант, Университет экономики и права “КРОК” (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Этнополитические и социальные процессы в среде крымскотатарского народа в контексте современной украинской государственности

Рассматриваются этнополитические, общественные и социальные процессы в среде крымскотатарского народа на современном этапе развития украинской государственности. Особое внимание уделяется геополитическим факторам, особенностям геополитического положения Украины, их влиянию на этнополитические процессы в Крымской автономии.

Ключевые слова: Украина, Автономная Республика Крым, Россия, исламский мир, крымскотатарский народ, этнополитические и социальные процессы, геополитические факторы, этнонациональная политика.

* * *

УДК 329:008(477-25)“2013/2014”

Дунець В. Б.
аспірант, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), dunets_v@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ПОДІЙ МАЙДАНУ 2013–2014 РОКІВ

В контексті нового етапу демократизації українського суспільства після подій Майдану 2013–2014 років, у статті визначено спрямованість та межі процесу формування демократичної політичної культури української молоді. Наголошено на важливості врахування історичного досвіду українського народу та виклики сучасності для формування політичної культури молоді. Громадянську освіту та молодіжний рух розглянуто як середовища, де молода людина на підставі отриманих знань визначає ціннісно-політичні орієнтації та формує політичну поведінку. Представлено міжнародний досвід, зокрема приклад Польщі, щодо реалізації концепції громадянської освіти. Запропоновано використовувати механізми електронної демократії для залучення молоді в політичні процеси. У висновку виділено засади та сфери формування політичної культури молоді в Україні.

Ключові слова: політична культура, демократія, молодь, процес формування, історія, сучасність, громадянська освіта, молодіжний рух.

Нові зміни в Україні часто уособлюються із молодим поколінням, яке позбавлене тягаря комуністичного минулого. Хоч сучасна молодь і піддавалася значній критиці за свою аполітичність та пасивну участь в суспільно-політичних процесах, проте її громадські акції на підтримку європейського вектору зовнішньої політики України у листопаді 2013 р. дозволили зламати ці стереотипи. Однак, слід відрізнити позицію щодо відстоювання і захисту своїх зовнішньополітичних орієнтацій, коли переважають емоції та ентузіазм, від стійких ціннісно-політичних орієнтацій щодо політичної системи, а також стабільної активної політичної участі як складових політичної культури – необхідних в процесі становлення демократичного ладу та громадянського суспільства в Україні. Адже події, які відбувалися в Києві на Майдані 2013–2014 років – “Революція Гідності” – визначили демократизацію українського суспільства пріоритетним завданням.

Давньогрецький філософ Аристотель у своїй знаменитій праці “Політика” писав: “законодавець повинен з особливою увагою ставитися до виховання